

REPERE ALBAIULIENE

Prof. IOAN ȘTEFAN HANCIU

Liceul Sportiv, Alba Iulia

Alba Iulia a purtat, de-a lungul veacurilor, o serie întregă de denumiri, condiționate de perioada istorică, după cum urmează: *Apoulon, Apulum, Bălgrad, Alba Iulia*.

În lucrarea *Îndreptar geografic*, redactată în cea de a doua jumătate a sec. II-lea, cunoscutul matematician și astronom Claudius Ptolemeus din Alexandria (83-161) a utilizat itinerarele mai vechi ale unui alt autor grec, Marinus din Tyr, în care este înfățișată o listă a orașelor din Dacia, în vremea când acesta nu făcea parte din provinciile Romei imperiale.

Pornind din nordul Daciei și urmărind centrele întâlnite, celebrul autor alexandrian menționează la 49°15' longitudine și 46°41' latitudine, localitatea *Απυλον* I (*Apulon*), în transcriere latină, *Apulum*.

Comparând coordonatele geografice antice cu cele actuale ale municipiului Alba Iulia (23° 26' 13" longitudine E; 46° 04' 17" latitudine N), se observă, în pofida unor erori (inerente) ale coordonatelor calculate de Ptolemeus, că datele pentru latitudine sunt relativ apropiate.

Toponimul polis-ului a fost preluat de la numele tribului Appulilor, menționate în versurile 387-388 din "Consulație ad Liviam". Rădăcina termenului "apol/apel" aparține grupului indo-european de cuvinte însemnând "putere" sau "tărie", așa încât apelativul "appuli" are drept corespondent atributului "cei puternici" sau "cei viteji". De aici, în final, toponimul centrului lor: *Apulon, Apulum*.

Apulum - castrul ridicat de către romani, ca sediul al Legiunii a XIII-a Gemina, care devine între 106-275, orașul cel mai

important al Daciei romane și cel mai înfloritor centru economic, politic și administrativ din întreaga provincie.

Bălgrad - centru fortificat, stavilă hoardelor migratoare, unul dintre punctele cele mai importante ale românilor din Trandilvania împotriva expansiunii maghiare (1579 - „Belugrad”). Noul toponim Bălgrad (Cetatea Albă), de origina slavă, păstrat în pronunția și scrierea românească, indică un proces de continuitate în aceeași vatră a așezării române de la Alba Iulia din secolul VI până la începutul evului mediu, Cetatea Albă însemnând, de fapt, Castrul Legiunii a XIII-a Gemina de Apulum ce și-a păstrat parțial zidurile până în sec. XVIII-lea.

Alba Iulia - denumire controversată încă:

- G centrul unei formațiuni statale condusă de voievodul Gyula (Jula, Iula);
- G în 1177 este numit comitat regal și probabil, la început a fost capitala primilor voievozi ai Transilvaniei, până în sec. al XIII-lea;
- G în documente apare menționat sub titlul de *Alba Transilvanie*, iar mai târziu, în sec. al XIII-lea și al XIV-lea, sub forma de *Alba Gyla, Alba Iulia, Alba Julia*;
- G în documentele germane este numit *Weissenburg*, care este sinonim cu *Bălgrad*;
- G formele Gyula, Jula, Iulia mereu transformate în transcrierea limbi latine medievale, derivă probabil de la o funcție, denumită „dzila”, pe care o aveau primii conducători ai unor triburi de origine turcă (pecenegii, cumani) stabiliți în sec. al X-lea și al XI-lea în aceste părți și asimilați apoi de populația autohtonă.

Orașul Alba Iulia a fost capitala județului Alba Inferioară până la invazia turco-tătară din 1658, care distruge orașul, iar reședința județului se mută la Aiud, revenind la Alba Iulia după Marea Unire din 1918. În anul 1912 făcea parte din județul Alba de Jos. După formarea statului național unitar român, cu prilejul reformei administrative din 1926, s-a constituit județul Alba, format din fostul județ Alba de Jos, mai puțin plasa Ocna Sibiului și unele comune care au trecut la județele Hunedoara, Turda și Târnava Mică (inclusiv plasa Blaj), adăugându-se în schimb câteva comune din județul Turda, precum și plasa Sebeș, care aparținuse înainte județului Sibiu.

Între 1935-1940, este reședința județului Alba și ținutul Mureș, care cuprindea nouă județe din Transilvania (Alba, Mureș, Târnava Mică, Târnava Mare, Sibiu, Făgăraș, Ciuc, Odorhei și Turda).

În anul 1950, raionul Alba Iulia făcea parte din regiunea Hunedoara.

După 1968 revenind la județe, devine capitala județului Alba.

Din punct de vedere al tipului social genetic al așezării, Alba Iulia, a cunoscut de-a lungul veacurilor o evoluție ascendentă.

O tablă cerată, datând din 16 mai 142, menționează existența castrului *Canabae* și a unui *Apulum vechi* locuit de daci.

În anul 180 este *municipiū roman*, pentru ca la mijlocul sec. al III-lea să devină *colonia*, cel mai important centru urban al Daciei romane, sediul guvernatorului, al procurorului și al celei mai importante unități militare din provincie.

Cronicile Bizantine din 950, califică *Bălgradul* ca "*urbs magnum*". În 1002, Bălgradul devine *cetatea regală și își schimbă numele în Alba*.

La 1177 este menționat ca *reședință a celor șapte comitate regale din Transilvania*. După anul 1541, când Transilvania a ajuns sub suveranitatea turcească, Alba Iulia, aleasă *capitală*, scapă

de sub tutela episcopiei catolice și primește statutul de oraș liber și princiar.

În perioada principatului, la 1599-1600, a fost pentru scurtă vreme *capitala celor trei țări românești unite*.

La 1687, Alba Iulia devine cel mai important centru militar din Transilvania și capitala principatului, până la 1711.

În anul 1865, este menționat ca oraș cu consiliu.

Prin decretul din 25 ianuarie 1926, s-a fixat ca orașul să fie reședința de județ. Mai târziu, prin Decretul nr. 4036, din 7 decembrie 1929, o seamă de comune rurale au fost declarate comune sub urbane ale orașului Alba Iulia (Bărăbanț, Ciugud, Drâmbar, Limba, Micești, Oarda de Sus, Păclișa și Șeușa).

Conform deciziei din 14 martie 1942 a Prefecturii județului Alba, Alba Iulia este declarat municipiu.

Despre oraș, un călător notează la 1919: *Orășel mic (aproximativ 9000 loc. n.n.) e vechi și nu prea îngrijit. În fața gării sunt niște băltoace înverzite unde un concert asurzitor chinuie auzul. Casele sunt mici, o clădire mare se vădește din drum: Palatul de justiție. E plitiseală foarte mare, nici vorbă de gândit, de teatru sau cinematograf, barem, dar nici un fel de local afară de „cafană” și cofetării. Te învârtești într-o clipă prin tot orașul și n-ai ce vedea.*

Catedrala Reîntregirii a fost construită între anii 1921-1922, după planurile arhitectului V.S. Ștefănescu, lucrările fiind conduse de inginerul Ieremie, iar pictura aparține lui Costin Petrescu.

În anul 1937 a fost inaugurat monumentul "Obelisul lui Horea, Cloșca și Crișan", înalt de 22,5 m, opera arhitectului Octavian Mihălțan și a sculptorului Negrulea.

Gara din municipiul Alba Iulia a fost ridicată în anul 1867.

Parcul din apropierea Sălii Unirii datează din 1738.

La construcția cetății din municipiul Alba Iulia s-a întrebuințat gresie calcaroasă de la Jimbold, iar la construcția Catedralei Catolice, calcar recifal cu foraminifere, exploatat într-o carieră situată în apropiere de Ighiu.

În cartierul Lipoveni au locuit urmașii românilor veniți din Lipova să construiască cetatea, iar în Maieri, urmași ai foștilor jeleri ai episcopului catolic. Tot aici locuiau și așa numiți *heiușeni*, foști plutași de sare, împreună cu locuitori din Partoș și Oarda.